

Mor berättar

Av Börje Andersson

Min mor Elna Olsson i Pärup, född 1877, har gett mig dessa berättelser

Bertiltorpa-Nilsens bägge töser fick tidigt hjälpa till hemma, så som ordningen var på den tiden.

Att lämna träskorna, som deras far tillverkat till sina beställare var en av deras arbetsuppgifter och i Pärup blev de alltid väl mottagna, men det var ju också deras hemby. Sämre var det på sina ställen i Bessinge. Bessingeborna hade namn om sej att vara riga och snåla. Vad snålheten beträffar gällde det åtminstone om en av kärringarna. Töserna ville ju ha en tolvskilling paret, men på ett av ställena fick de bara 24 öre. Kärringen hävdade, att eftersom en skilling var 2 öre, så var 12 skilling = 24 öre, så mer fick de inte. Mer förargade var de dock på en av kvingorna, som brukade ta fram ett par granna brödsvisor, strök rejält med smör på, så att det vattnades i munnen på träskomagartöserna, som inte fick smör på brödet utom om söndagarna. Men just som hon skulle ge dem åt töserna såg hon rent förfärad ut. "Va tänker ja på" sa hon då. "Smider så förskräckligt med smör på brödet, så ni kan inte smaga, hur gott brö, jag kan baga!" Och strök hon av alltihop och gav de bägge besvikna töserna var sin torr brödskiva. Ett exempel på ren elakhet.

När min mor fyllt 10 år fick hon avlösa sin storasyster som barnpiga hos prästgårdsarrendatorn och se till och vara lekkamrat åt deras bägge flickor. I den tjänsten ingick också att överta vaktepågens arbete när han skulle äta middag eller meaftan. Mormor

var inte glad, dels hade vaktepågen dåligt rykte, dels hade prästabonnen köpt in en ungtjur, som kanske kom att bli svår att tagas med framöver. Men prästen lade ett gott ord för Per, vaktepågen, och vad tjurknaggen beträffade, så var ju Elna van vid kreatur och ägaren lovade att hålla ett vakande öga på vaktehören och ungtjuren så min mormor kunde vara alldeles lugn. Mormors farhågor visade sig överdrivna. Vaktehören och Elna blev snart riktigt goda vänner och tjurknaggen hade fullt upp med att beta och växa sig stor. Inte förrän nån vecka efter midsommar kände han sig vuxen nog att hävda sin ledarroll och att det var under hans värdighet att lyda en tioårstös. Han började bli alltmer mallig mot henne, och snart såg hon det nödvändigt att sätta honom på plats, så en dag, när han var nosigare än vanligt, gav hon honom ett rejält rapp över mulen med sin videslya. Det gjorde nog rätt ont och tjurknaggen backade några steg och ruskade på sig.

Sen gjorde han ett utfall mot Elna, tog henne på hornen och slängde upp henne i luften. Antingen har hon hunnit vända sig om, eller har hon som hon själv trodde, gjort en saltomortal. Hur som helst, Elna landade vänd framåt och elegant som en cirkusryttarinna på tjurens manke. Hennes yviga kjolar slog ut som en fallskärm och föll ner över ögonen på tjuren så han blev helt förblindad. Nåja, han var ju inte den förste av sitt kön, som förblindats av kjol-

tyg, men liksom sina manliga kolleger visste han inte hur det skulle hanteras. Brölände och fnysande började han gå baklänges.

Hans baklängesmarsch gick rakt mot det nyrensade vattenhållets brantaste sida. Kanten gav vika och med ett hest ångestvrål kasade tjuren ner i vattenhållet. Elna slängde sig framåt, kom på fötter och rusade hemåt. Tjuren kunde också kravla sig upp, genomvåt, förvirrad och skamsen gick han så långt bort från koflocken som det var möjligt.

Frågan var nu om Elna kunde fortsätta som vallpiga, eller om tjuren skulle ta hämnd på henne för sitt ofrivilliga bad. Man vet ju ingenting om det som inte prövats, så nästa dag var Elna åter på sin plats men gömd bak en videbuske stod prästgårdsdrängen Mårten Korsman beväpnad med knölpåk, kraftig nog att fälla en ilsken ungtjur till marken. Men han behövde aldrig ingripa. Tjuren hade fått en närmast vidskeplig respekt för Elna. Kom hon i närheten gick han fnysande och brölände undan, men med bibehållen värdighet.

Korsman och hans arbetsgivare diskuterade ibland om den respekten skulle kunna hålla i sig över vintern, men en händelse på senhösten samma år innebar, att den frågan inte kom att få något svar. I slutet av september lämnade tjuren det jordiska under dramatiska omständigheter!!

Det var en härlig, solig dag. Koflocken höll sig lugn, Per strosade omkring med en tam dvärgtupp, som han fått med sig hemifrån och som nu satt på hans axel som en belåten Odinskorp. Tjuren hade just lagt av sig en bladda, men kommit att tänka på något viktigt, vilket en prästgårdstjur anser sig ha rätt till. Han blev stående med mulen tryckt mot en ljungtuva och med svansen i vädret och glömde att stänga till där bak. Då flög Den Lede i Per. Kvickt tog han dvärgtuppen i famnen och stack hans huvud in i

det öppna ändtarmshålet, som stängde sig reflexmässigt. Tuppen, som såg världen förörörkas och kände luften förpestas och kravtöjet otrevligt trångt började förstås sprätta och flaxa. Prästgårdstupp som han ansåg sig vara förstod han nog, att undergången var nära. Tjuren gjorde en rivstart så grästorvorna yrde, rusade iväg dit mulen pekade, tog stengäret mot Bostället med en elegans, som fått en kavallerihäst att blekna och försvann över Klacks Backe. Hans ångestvrål ekade över nejden. Per slängde sig på marken och vred sig av skratt. Mårten Korsman och kyrkovaktmästaren, som bägge hört, att nånting var galet kom lufsande från var sitt håll. "Tjuren har fått kolle- ren", lyckades Per hicka fram. "Jösses, vi måste fånga in honom genast" sa Mårten Korsman, "han kan ju ta dö på både folk och få". Per och ringaren fick hämta rep och ett par redia bålingar, så att dom kunde försvara sig. Korsman spårade så länge, vilket inte var någon större konst, fastän tjurens vrål helt plötsligt upphört. Förklaringen till det fick de tre musketörerna när de nådde Bråån. Här hade tjuren missbedömt avståndet, gjort avstampet alldeles för tidigt och brakat in i åvallen på motsatt sida. Nu låg han i bäcken och drog sina sista andetag. Han hade brutit nacken. Korsman fick upp sin slidkniv och skar av tjurens halspulsåder, så köttet skulle kunna användas. Sen fick Per förklara tuppens konstiga placering. Per försökte se oskyldig ut. "Tockarackaren flö frå mej. Han så väl, att tjo- rren hade mask"! "Vi ska allt bota dej för mask, din lymmel," röt Korsman, slog omkull Per som fick en rejäl omgång prygel. Haltande och när han kommit utom hörhåll för sina uppfostrare, ilsket svärande lommade han mot prästgården, där Elna, som fått ta över vakttjänsten, förfärad såg hur han kom linkande. "Har tjuren flög it på

dej?" frågade hon bekymrat. "Nä, han e DÖ. Men di där bägge möghunnarna" - han pekade på ringaren och Korsman - "skyllade mej för att ha tatt dö på han och har gett mej en gruvlig massa pryl!". Han fick ta över vakttjänsten, Mårten Korsman och ringaren selade hästarna och spände för stenaset så att de kunde släpa tjuren till möllan, som hade hiss kraftig nog att lyfta storboskap, så att tjuren kunde flås och styckas. Per fick av ren barmhärtighet behålla sin tjänst till Mikaeli, fast nån lön fick han inte.

En vandrare.

Mitt föräldrahem låg rätt nära landsvägen mellan Hörby och Kivik, en så viktig handelsled, att man planerade att bygga järnväg mellan dessa båda orter. Stakning var genomförd men längre kom man aldrig. Längs sådana viktigare handelsleder fanns det inga gästgivargårdar men det fanns Hållkarsställe, där vägfarande kunde ställa in sina hästar och själva få ett enkelt nattlogi, och mitt föräldrahem hade tidigare fyllt den uppgiften. Den som farfar köpte stället av, Åke Persson, kallades därför Åge Hållkar. Att stället låg så nära Hörby berodde troligen på den roll kivikssillen och ålen hade i det skånska hushållet. Här kunde häst och körsven vila ut och sen togföra sina varor redan på morgonen.

Kanske var det därför som en välklädd och proper vandrare en dag vid middagstid knackade på därhemma och önskade få ett enskilt samtal med far. Han fick slå sig ner och vänta en stund tills far kommit hem med hästarna och fick då en pratstund med mor, som lagade middag. Han hade rest med tåget ända från Stockholm och eftersom han från början var från Sallerups socken hade han biljett till Hörby. "Jag är ju från den här takten," sa han, "Men i mina unga år fick jag arbete i Kungliga

Huvudstan. Dom hade lovat mej, att jag skulle få behålla den platsen så länge jag levde, men nu, efter 27 år och jag är femti år gammal, så har dom slängt ut mej, och jag har ingen annan stans att ta vägen än att söka mej hit. Nån rådde mej till att höra mej för här i Åge Hållkars ställe, di sa att det va skickelit folk som köpt det". Mor tyckte ju att di där Stockholmare måste va nära simpla och hårdhjärtade människor som ville behandla trotjänare så fasetit illa och hon tyckte rysligt synn om en, fast han såg ju inte ut att ha farit särskilt illa, han var ju både välklädd och välfödd och visste att föra sig. Så kom far hem med hästarna, han och den främmande pratade en lång stund i enrum, och sen bjöd mor på middag, som sed var hemma, vem som än kom, och där-efter spände far för agevöjnen och körde den främmande till Bessinge, där han en gång för 27 år sen hade hört hemma. När far kom hem igen talade han om att nykomlingen var Per Sjöstedt, en gång dömd till livstid för sin medverkan i Bessingemordet. Nu togs han väl emot av byborna, köpte sig ett hus och levde många år i socknen. Han var en tid dess äldste invånare. Mitt enda minne av honom är, att han i början av 30-talet hjälpte oss skolbarn att plantera granskog i Bessinge. Han var då en gammal, vänlig man med välvårdat, vitt tomteskägg.